

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

**Посібник
для підготовки до іспитів**

Харків
«Право»
2017

УДК 347.73(477)(075)
ББК 67.9(4УКР)302я73
Ф59

А в т о р и:

О. О. Головашевич – кандидат юридичних наук, асистент кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

О. О. Дмитрик – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

М. П. Кучерявенко – доктор юридичних наук, професор, перший віцепрезидент НАПрН України, завідувач кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

К. О. Токарева – кандидат юридичних наук, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Фінансове право : посіб. для підгот. до іспитів / О. О. Головашевич, О. О. Дмитрик, М. П. Кучерявенко, К. О. Токарева. – Х. : Право, 2017. – 228 с.

ISBN 978-966-937-063-1

Розкрито зміст основних фінансово-правових понять. З урахуванням положень чинного законодавства проаналізовано найважливіші інститути фінансового права: фінансовий контроль, бюджетне та податкове право, державне страхування, грошовий обіг, банківську та валютну діяльність тощо.

Для студентів юридичних та економічних вищих навчальних закладів.

**УДК 347.73(477)(075)
ББК 67.9(4УКР)302я73**

ISBN 978-966-937-063-1

© Головашевич О. О., Дмитрик О. О., Кучерявенко М. П., Токарева К. О., 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017

==== 1. Поняття та ознаки фінансів

Забезпечення реалізації внутрішніх і зовнішніх функцій держави неможливе без наявності і використання фінансових ресурсів. Саме за рахунок акумуляції коштів у власності держави, формування спеціальних фондів створюється можливість та, в кінцевому підсумку, існування самої держави.

Існування фінансів об'єктивно пов'язане з необхідністю вилучення, формування і розподілу державою частини сукупного суспільного продукту. Цим визначається і призначення фінансів – розподіл і перерозподіл сукупного суспільного продукту у грошовій формі. Саме цим характеризуються ознаки фінансів, їх місце і роль, особливості прояву, форми закріплення і регулювання державою.

Особливості фінансів визначаються декількома положеннями:

1. Тісно пов'язані з природою і функціями держави, визначаються її формами і завданнями державного розвитку на конкретному етапі.

2. Представляють специфічні, однорідні відносини між державою, юридичними і фізичними особами з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів.

3. Нерозривно пов'язані з існуванням товарно-грошових відносин.

4. Пов'язані з розподілом і перерозподілом частини сукупного суспільного продукту.

Існування фінансів дозволяє формувати державі фонди грошових ресурсів суспільного призначення як у централізованій, так і в децентралізованій формі. В процесі формування і використання централізованих грошових фондів держава впливає і на утворення, витрачання децентралізованих коштів, встановлює і гарантує спеціальні правові режими їх існування.

Дуже важливо підкреслити, що предметом фінансового публічно-правового регулювання є не фінанси взагалі як вичерпна сукупність усіх коштів у державі, а тільки публічні фінанси, тобто ті, власником яких є держава і територіальні громади. Саме тому публічний аспект фінансів і відмежовує предмет регулювання, проводить межу між

визначені цілі й у специфічній формі, то банківське кредитування досить специфічно входить у фінансову систему. Фінансово-правовий аспект банківського кредитування стосується тільки тих відносин, що охоплюють і регулюють рух державних коштів, не включаючи диспозитивні, цивільно-правові аспекти банківського кредитування.

Обов'язкове державне страхування пов'язане з розподілом і перерозподілом частини сукупного суспільного продукту, направленням коштів на виплату пенсій і т. д. Державне страхування виступає формою утворення і використання цільових грошових фондів, призначених для соціальних, попереджувальних і інших цілей.

Фінанси підприємств як відособлені грошові фонди пов'язані з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємств. Фінанси підприємств складають основу децентралізованих фінансів. При характеристиці фінансів підприємств як ланки фінансової системи необхідно враховувати таке. Фінанси державних підприємств безумовно є складовою фінансової системи, характеризуються публічним змістом і регулюванням. Фінанси недержавних підприємств належать сюди тільки тією мірою, якою вони пов'язані з реалізацією імперативних обов'язків із формування публічних грошових фондів (наприклад, кошти підприємств, за рахунок яких сплачуються податки).

4. Публічна фінансова діяльність держави: поняття, принципи і стадії

Об'єктивна необхідність фінансів (існування товарно-грошових відносин; розподіл сукупного суспільного продукту; контроль за господарською діяльністю) робить абсолютно необхідною діяльність із їх управління. Публічна фінансова діяльність являє собою діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування із формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів з метою забезпечення здійснення функцій держави, завдань соціально-економічного характеру, управління, обороноздатності, діяльності державних органів. Зміст публічної фінансової діяльності є, в кінцевому підсумку, проявом усіх функцій держави, оскільки реалізація будь-якої державної функції вимагає

Публічна фінансова діяльність держави здійснюється в різних формах. Докладно вони будуть проаналізовані в Особливій частині. Тут же будуть позначені відправні положення, підходи, основи характеристики форм фінансової діяльності.

Класифікація форм фінансової діяльності може здійснюватися за різними підставами:

а) за юридичними формами, властивостями:

– правова – форма фінансової діяльності, що здійснюється через прийняття і реалізацію фінансово-правових актів. Їх можна класифікувати за декількома напрямками (за юридичними властивостями; за юридичною природою; за органами, які їх приймають і т. д.), однак, докладніше ці питання будуть розглянуті при аналізі фінансово-правових норм, фінансового законодавства;

– неправова – форма фінансової діяльності, не пов'язана з правовим вираженням. Найчастіше вона, щоправда, похідна, пов'язана з правовими формами, іноді пов'язана з пробілами в праві;

б) за організаційними формами:

– створення централізованих фондів коштів;

– формування децентралізованих грошових фондів;

в) за змістом інститутів фінансової діяльності:

– у сфері бюджетної діяльності;

– у сфері податкового регулювання;

– у сфері кредитування;

– у сфері валютного регулювання;

– у сфері фінансового контролю.

===== 6. Система органів, що здійснюють публічну фінансову діяльність

Держава управляє фінансовою діяльністю через державні органи, наділені з цією метою спеціальною компетенцією. Залежно від характеру діяльності, повноважень у сфері публічної фінансової діяльності, всі органи, що беруть участь у ній, поділяються на дві групи. Одна група органів, що здійснюють публічну фінансову діяльність, належить до органів загальної компетенції. У цій ситуації вони реалізують повноваження у сфері фінансової діяльності поряд з іншими типами

важених давати розпорядження учасникам фінансових відносин, складають фінансові органи. Іншою рисою методу фінансового права є широке застосування імперативних (тобто однозначних, що не допускають вибору) норм із метою формування бюджетів.

Держава, закріплюючи вимоги щодо досягнення першочергових потреб (формування коштів для забезпечення виконання державних функцій), установлює чіткі межі поведінки підлеглих суб'єктів. Наприклад, обов'язок сплати податку опосередкований правом вимагати його сплати і контролювати його. Певна свобода зобов'язаних суб'єктів можлива лише в рамках, обмежених імперативними приписами. Режим свободи можливий у декількох формах:

1) свобода в межах імперативного суб'єктивного права, коли безумовне право фінансового органу на перевірку може реалізовуватися їм за власним планом, але при цьому обов'язкова реалізація цього права, що є одночасно і його обов'язком, засобом здійснення його функцій;

2) свобода певного суб'єкта в межах делегованих державою прав припиняти правовідносини (наприклад, залік сум податкової застави в рахунок податкового зобов'язання);

3) свобода зобов'язаних осіб при використанні специфічних прав (наприклад, права на застосування податкових пільг, податкового кредиту).

Отже, методом фінансово-правового регулювання є імперативний. Він припускає нерівність суб'єктів відносин, що забезпечує надзвичайний стан і роль держави. Цей метод виявляється у владних приписах, наказах одним суб'єктам з боку інших, що представляють державу, органи самоврядування. Може скластися враження, що цей метод цілком повторює метод регулювання адміністративно-правових відносин, що також має владний, імперативний характер. Однак метод фінансового права відрізняється певною галузевою специфікою:

1) на відміну від адміністративно-правового методу він не базується на вертикальній субординації, співвідпорядкованості суб'єктів, тоді як владні вказівки виходять від фінансових органів, з якими інші суб'єкти відносин не знаходяться в адміністративній залежності;

2) основна маса владних розпоряджень виходить від органів, спеціально створених державою для фінансової діяльності;

За результатами аудиторської перевірки складають відповідний документ – аудиторський висновок. Він повинен відповідати стандартам аудиту та надає впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовуються при її складанні. Концептуальними основами можуть бути визнані закони та інші нормативно-правові акти України, а також положення (стандарти) бухгалтерського обліку, внутрішні вимоги та положення суб'єктів господарювання, інші джерела. Виконання договору на проведення аудиту підтверджується актом прийому-передачі аудиторського висновку. Аудиторський висновок аудитора іноземної держави при офіційному його поданні установі, організації або суб'єкту підприємництва України підлягає підтвердженню аудитором України (якщо інше не встановлено міжнародним договором).

Аудиторські послуги у вигляді консультації можуть надаватися усно або письмово з оформленням довідки та інших офіційних документів, у вигляді експертизи – оформлюються експертний висновок або акт. Результати надання інших аудиторських послуг оформлюються відповідно до стандартів аудиту.

Зазначимо, що поняття «аудиторська діяльність» значно ширше за поняття «аудиторська перевірка» і передбачає організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок і надання інших аудиторських послуг, пов'язаних із професійною діяльністю аудиторів (аудиторських фірм). Зокрема, вони можуть надавати послуги із ведення та відновлення бухгалтерського обліку, у формі консультацій з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності, експертизи й оцінки стану фінансово-господарської діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення господарської діяльності фізичних і юридичних осіб, перевірки іпотечного покриття відповідно до Закону України «Про іпотечні облигації».

===== 17. Методи фінансового контролю

Метод фінансового контролю – це сукупність засобів і прийомів здійснення контрольних функцій. Слід зазначити, що аналіз методів фінансового контролю ґрунтується на досягненнях як фінансового

– часткові (неповні), під час яких досліджують окремі «ділянки» фінансово-господарської діяльності. Їх різновидом є тематичні (або цільові) перевірки, що спрямовані на з'ясування певного кола питань, дослідження визначеної тематики роботи, вони охоплюють окремий напрям діяльності суб'єкта, який перевіряється, чи конкретний тип операцій;

4) повнота охоплення:

– суцільні (фронтальні, тотальні), під час яких вивчаються абсолютно всі документи та облікові записи за обраний період часу;

– вибіркові (перевірці підлягає не весь суб'єкт, а його конкретний структурний підрозділ чи окремий напрям діяльності, виділений за певним принципом);

5) місце проведення:

– виїзні (здійснюються за місцем розташування об'єкта контролю);

– невиїзні (камеральні), проводять за місцем дислокації органу фінансового контролю;

6) характер контрольованих показників:

– формальні, за яких здійснюється перевірка правильності оформлення документів (наприклад, з'ясовується дійсність бланків, підписів та печаток, наявність підчищень і виправлень, правильність заповнення реквізитів тощо);

– арифметичні (зводяться до оцінки правильності математичних розрахунків і таксувань);

7) характер суб'єктів контролю:

– позавідомчі (покладаються на органи іншого міністерства чи відомства стосовно організації, котру перевіряють);

– міжвідомчі (здійснюють органи кількох міністерств або відомств);

– відомчі (внутрішні, їх проводять у рамках того самого міністерства чи відомства, але працівники вищого рівня, вищої організації). Вони можуть здійснюватися як в апараті міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, в їх територіальних органах, так і на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери управління конкретного міністерства.

Окремо слід виділити інвентаризацію та «зустрічну» перевірку (за якої первинні документи або звітні дані зіставляються (стикуються)